

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Дрозда Олексія Юрійовича – на дисертацію Зуєвої Анни Ігорівни «Дисциплінарна відповідальність адвоката: адміністративно-правовий аспект», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день, Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства визначає основні засади та напрями подальшого сталого функціонування та розвитку системи правосуддя з урахуванням кращих міжнародних стандартів та практик. Крім того, Стратегія спрямована на визначення пріоритетів щодо удосконалення положень законодавства у сфері судоустрою, статусу суддів, судочинства та інших інститутів правосуддя, а також впровадження невідкладних заходів для забезпечення позитивних зрушень у функціонуванні відповідних правових інститутів. Серед зазначених інститутів, особливе місце приділено заходам спрямованим на запровадження системного підходу до удосконалення інституту адвокатури в Україні, а саме: посилення гарантій адвокатської діяльності, її видів і професійних прав адвокатів, удосконалення самоврядності адвокатури; розширення можливостей доступу до державних реєстрів та баз даних при здійсненні адвокатської діяльності; конкретизацію підстав, процедур притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності та порядку оскарження рішення про притягнення до такої відповідальності; запровадження інституту спрощеного дисциплінарного провадження; удосконалення порядку розгляду скарг на дії адвоката. Тобто, основний акцент робиться на питаннях юридичної відповідальності адвоката, особливо в частині притягнення до дисциплінарної відповідальності, а також запровадження інституту спрощеного дисциплінарного провадження.

Сучасна доктрина адміністративного права ще не збагачена науковим аналізом проблеми сутності і змісту порядку притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності як адміністративно-правового явища.

Зважаючи на вищезазначене, необхідність проведення наукового пошуку, присвяченого особливостям притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності не викликає сумніву, а тому тема представленої роботи є актуальною і значимою для розвитку науки адміністративного права та практики нормотворення й правозастосування.

Актуальність обраної теми визначається й тим, що дисертаційне дослідження спрямоване на виконання основних положень законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 № 5076-VI, Указу Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки» від 11 червня 2021 року № 231/2021, Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21, а також плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Безсумнівною перевагою роботи є використання великого обсягу нормативно-правових актів, загальнотеоретичних наукових праць українських та зарубіжних вчених, розробок фахівців у галузі адміністративного права, емпіричних матеріалів щодо діяльності адвокатів. Застосування здобувачкою сучасних методів наукового пізнання, значне методологічне підґрунтя виконаної роботи забезпечують належний ступінь обґрунтованості та достовірності отриманих результатів.

Виконана дисертаційна робота характеризується комплексним характером, що означає системність підходу до дослідження теоретичних проблем у взаємозв'язку із тенденціями, які відбуваються в практиці правозастосування щодо особливостей притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката. Структурно дисертація складається із вступу, трьох розділів, нерозривно пов'язаних між собою, висновків, списку використаних джерел. Структура дисертації повністю відповідає цілям і задачам дослідження,

що дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, сформульовані у роботі дисертантом.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в дисертації порушенні питання, які раніше не ставали предметом вивчення та містять положення і висновки, які визначають зміст, особливості та процедуру притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, що дозволило обґрунтувати низку нових положень і висновків, надати практичні рекомендації та пропозиції з досліджуваних питань.

Значна кількість результатів дослідження одержана вперше, серед них особливо необхідно виділити: 1) з позиції комплексно-онтологічного підходу сформовано правову природу дисциплінарного провадження стосовно адвоката як передумови для застосування дисциплінарної відповідальності до спеціального суб'єкта права (адвоката) в разі порушення норм спеціального законодавства або вимог професійної етики, з метою гарантування професійності цілого самоврядного інституту (адвокатури) та захисту прав і законних інтересів окремих осіб, суспільства та держави; 2) виявлено спеціальні новітні характеристики адміністративно-правового статусу кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури як суб'єкта розгляду дисциплінарного провадження, 3) обґрунтовано необхідність визначення однією із ключових ознак дисциплінарного проступку адвоката негативних наслідків для клієнта та/або інституту адвокатури в цілому у широкому їх розумінні, що убезпечить адвокатів від притягнення до дисциплінарної відповідальності зокрема за вчинення помилок, в тому числі технічних, які не свідчать про неналежне виконання своїх обов'язків та нехтування нормами права; 4) доведено, що існування такого виду дисциплінарного проступку адвоката як «порушення присяги адвоката України» не повинно розглядатися у якості самостійної підстави дисциплінарної відповідальності адвоката та потребує виключення із Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» з метою уникнення надмірної дискреції повноважень кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та дублювання з іншими

підставами дисциплінарної відповідальності адвоката/

Серед положень, які дістали подальшого розвитку та удосконалення в результаті дослідження, проведеного Зуєвою А.І. слід виокремити наступні: 1) підхід до визначення «дисциплінарного проступку адвоката»; 2) наукове трактування принципів дисциплінарного провадження стосовно адвоката як системи основоположних ідей, правил та гарантій, що визначають суть, спрямованість, порядок ведення дисциплінарного провадження, а також критерії прийняття рішень у дисциплінарних справах, з метою забезпечення законності та професійності адвокатської діяльності, та гарантування суспільних цінностей щодо поведінки адвокатів; 3) наукову позицію, що окрім правосуб'єктності, іншими передумовами виникнення дисциплінарних правовідносин одночасно виступають норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та юридичний факт, за відсутності якого не виникли б дисциплінарні правовідносини – прийняття рішення про порушення дисциплінарної справи; 4) доцільність впровадження стандарту доказування «чіткі та переконливі докази», що виступає важливим елементом реалізації принципу змагальності процедури дисциплінарного провадження як встановлений критерій достатності та достовірності доказів для прийняття рішення про те, що факт є встановленим та доведеним, а тягар доказування виконаним; 5) визначення особливості процесів реалізації та зміни обсягу правосуб'єктності адвоката в межах процедури дисциплінарного провадження; б) напрями адаптації досвіду ряду європейських країн в національну правову систему з приводу удосконалення процесуальної складової притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності тощо.

Вивчення дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок, що автор обґрунтував низку концептуальних положень, які мають вагоме значення для розвитку науки адміністративного права взагалі та притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, зокрема.

Так, схвальну оцінку заслуговує підхід автора бачення щодо правової природи дисциплінарного провадження стосовно адвоката, яка є складною і

багатогранною. З одного боку, воно є формою реалізації державної влади, оскільки здійснюється органами адвокатської палати та підконтрольне державі. З іншого боку, дисциплінарне провадження є формою саморегулювання адвокатури, оскільки здійснюється колегіально органами адвокатської палати (с. 43).

Доцільно підтримати висновок здобувачки, що принципи дисциплінарного провадження стосовно адвоката – це система основоположних ідей, правил та гарантій, що визначають суть, спрямованість, порядок ведення дисциплінарного провадження, а також критерії прийняття рішень у дисциплінарних справах, з метою забезпечення законності та професійності адвокатської діяльності, та гарантування суспільних цінностей щодо поведінки адвокатів (с. 58).

Слід відмітити підхід дисертанта, що за своїм змістом, адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури включає: 1) сукупність повноважень, закріплених за КДКА нормами адміністративного права, та визначають роль та місце КДКА в системі органів адвокатського самоврядування, а також її можливості щодо впливу на адвокатську діяльність; 2) юридичну основу для функціонування КДКА (порядок формування та діяльності КДКА, її компетенцію, принципи роботи, гарантії незалежності та відповідальності); 3) інструментарій забезпечення законності та дисципліни в адвокатській діяльності (завдяки адміністративно-правовому статусу КДКА може вживати заходів реагування на порушення адвокатами правил адвокатської етики та законодавства); 4) гарантії захисту прав та законних інтересів адвокатів (адміністративно-правовий статус КДКА встановлює чіткий порядок розгляду скарг на дії адвокатів, що забезпечує справедливе та неупереджене ставлення до них); 5) спеціальні властивості (адміністративно-правовий статус КДКА робить її частиною публічної адміністрації, підпорядковуючи її загальним принципам та правилам адміністративного права. Поєднання публічних та приватних функцій КДКА з одного боку, як органу адвокатського самоврядування, а з іншого – щодо виконання публічних

функцій з контролю за адвокатською діяльністю. Адміністративно-правовий статус КДКА є динамічним поняттям, яке може змінюватися з часом пов'язано з реформуванням адвокатської діяльності, змінами в законодавстві та правозастосовній практиці) (с. 76-77).

Акцентовано увагу на необхідності визначення однією із ключових ознак дисциплінарного проступку адвоката наявність негативних наслідків у широкому їх розумінні, що убезпечить адвокатів від притягнення до дисциплінарної відповідальності зокрема за вчинення помилок, в тому числі технічних, які не свідчать про неналежне виконання своїх обов'язків та нехтування нормами права (с. 115).

Визначено, що з однієї сторони, через категорію «правосуб'єктність» розкривається якісна характеристика категорії «суб'єкт права», а з іншої сторони «правосуб'єктність», маючи потенційний характер, визначається сукупністю формально визначених нормами права якостей (властивостей) суб'єкта, наявність яких обумовлює його можливість бути суб'єктом права та водночас виступає передумовою його участі у конкретних правовідносинах, що свідчить про її нерозривний зв'язок із «суб'єктом права» (с. 123).

На підставі проведеного аналізу стадій дисциплінарного провадження стосовно адвоката обґрунтовано, що зміна обсягу правосуб'єктності адвоката в межах дисциплінарного провадження можлива лише на стадії прийняття рішення у дисциплінарній справі. А саме, юридичним фактом, що є підставою настання правових наслідків у вигляді зміни обсягу правосуб'єктності адвоката може бути виключно рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення (с. 134).

Цікавим та корисним, у першу чергу для практики правозастосування, є практична доцільність розширення кола дисциплінарних стягнень адвоката за рахунок доповнення такими видами заходів дисциплінарного впливу як «догана», «заслуховування пояснень адвоката, що вчинив дисциплінарне правопорушення, на засіданні органів адвокатського самоврядування»,

«обговорення дисциплінарного проступку на адвокатському загалі» поряд із уже передбаченим законодавством попередженням видається сумнівною, враховуючи те, що всі перелічені види заходів мають виключно морально-психологічний характер та по суті не мають жодного правообмежувального впливу на особу правопорушника, тобто за характером та змістом дублюють одне одного (с. 176).

Проведене дослідження дозволило дисертанту зробити висновок, що українська нормативно-правова база, що регулює дисциплінарну відповідальність адвоката потребує змін та доповнень, задля впровадження інноваційних, загально визнаних і успішно функціонуючих методів дисциплінарного впливу, запозичення яких доцільно здійснити з правових систем розвинених країн Європи та світу, це приблизить українське судочинство та нормативно правову базу в сфері дисциплінарної відповідальності адвокатів до Європейських і світових стандартів, надасть можливість встановлення об'єктивної істини по кожній окремій справі, шляхом проведення всеохоплюючого і повного дисциплінарного розслідування, і як наслідок визначення спів мірного проступку покарання (с. 218).

Слід на високому рівні оцінити здобутки здобувачки щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката, яке має бути спрямоване: на змінення обов'язку підвищення професійного рівня адвокатів як підстави для здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката; вдосконалення функціонування Реєстру дисциплінарних проваджень в напрямку інтеграції з Єдиним державним реєстром адвокатів для автоматичного оновлення інформації про дисциплінарні стягнення; зменшення надмірної завантаженості роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури шляхом збільшення їх складу; збільшення строку притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів з балансом дотримання принципу розумності строків (с. 232).

Виходячи з цього, можна із впевненістю констатувати, що використання

одержаних результатів дозволить певною мірою вдосконалити питання притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Положення та висновки, сформульовані в дисертації, безумовно, мають теоретичну і практичну цінність, їх може бути використано для поліпшення правотворчої діяльності щодо процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката в умовах сьогодення. Висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути використані для вдосконалення чинного законодавства, особливо тієї його частини, яка регулює процесуальний порядок притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Обґрунтовані автором положення і рекомендації можуть бути рекомендовані для використання у правозастосовній діяльності, а також в навчальному процесі при викладанні дисциплін «Адміністративне право», «Сучасні проблеми адміністративного права» та «Судові та правоохоронні органи».

Результати дисертаційної роботи викладені у 5 наукових статтях, з яких 4 опубліковано у наукових фахових виданнях України, 1 – у іноземному науковому виданні, а також у тезах 4 доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення проведеного дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до встановлених вимог.

Дискусійні положення. Висока оцінка змісту дисертаційного дослідження не виключає наявності окремих питань, які мають дискусійний характер або потребують додаткового обґрунтування.

1. Так, підрозділ 1.1 «Дисциплінарне провадження стосовно адвоката: поняття, правова природа та характерні ознаки» дещо перевантажений розглядом суто теоретичних питань щодо сутності та змісту дисциплінарної відповідальності як виду юридичної відповідальності. Бажано було навести додаткові аргументи щодо адміністративно-правової природи відносин, які виникають в процесі притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності,

оскільки інститут адвокатури є самостійним правовим інститутом.

2. Так, у підрозділі 2.2 «Правосуб'єктність адвоката відносно якого відкрито дисциплінарне провадження» дисертантом констатується, що основна функція дисциплінарного провадження полягає в тому, що будь-яке діяння (дія чи бездіяльність) адвоката, що містить в собі ознаки дисциплінарного правопорушення, має бути розглянуто відповідно до процедурних норм. Під час публічного захисту доречно почути позицію дисертанта щодо реалізації функцій дисциплінарної відповідальності адвоката, оскільки в межах роботи цьому аспекту не приділено достатньо уваги.

3. У підрозділі 2.4 «Види і порядок застосування дисциплінарних стягнень до адвоката» дисертант доводить, що диференціювання дисциплінарної відповідальності адвоката забезпечується зокрема тим, що зупинення права на заняття адвокатською діяльністю чинним Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено на строк від одного місяця до одного року. Під час захисту доречним почути позицію дисертанта з цього приводу.

4. У підрозділі 3.2 дисертантом наголошується, що в сучасних умовах процесуальні опоненти можуть використовувати механізми притягнення до дисциплінарної відповідальності та подачу безпідставних скарг на адвоката як спосіб впливу на захисника. Під час захисту доречно почути позицію дисертанта щодо гарантій адвоката від безпідставного притягнення останнього до дисциплінарної відповідальності.

5. Пропозиції і рекомендації дисертантки були б більш презентабельними, а висновки – переконливішими, якби здобувачка зміни до норм діючого законодавства, які спрямовані на врегулювання питань притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності виклала окремо в додатках до дисертаційної роботи.

Втім, зазначені зауваження не знижують в цілому високого рівня дисертаційного дослідження, а тому можна дійти такого загального висновку:

дисертація на тему «Дисциплінарна відповідальність адвоката: адміністративно-правовий аспект» відповідає науковій спеціальності, за якою вона виконана, і являє собою закінчену науково-дослідну роботу, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати в галузі адміністративного права, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему правової природи дисциплінарної відповідальності адвоката, що має істотне значення для адміністративно-правової науки. Основні результати дисертації відображають особистий внесок здобувача в їх досягнення. А отже, дисертаційне дослідження повністю відповідає вимогам п. 9, 11-13 Порядку присудження наукових ступенів, що затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Зуєва Анна Ігорівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:
керівник Департаменту
організації забезпечення діяльності
Бюро економічної безпеки України,
заслужений діяч науки і техніки України,
доктор юридичних наук, професор

Олексій ДРОЗД